

1.01
323:338(497.4)"1918/1991"
Prejeto 27. 2. 2002

UDK

Božo Repe*

Vpliv politike na ekonomski položaj Slovenije v Jugoslaviji

IZVLEČEK

Politika je tako v prvi kot drugi Jugoslaviji odločilno vplivala na ekonomski položaj Slovenije v Jugoslaviji. To je bila posledica umetno ustvarjenega ekonomskega prostora, ki je sledil nastanku obeh držav in je bil le deloma kompatibilen, potem ustvarjanja ekonomskega modela oz. ekonomskih modelov po ideoloških in političnih vzorcih, ki so omogočali prevlado politike nad gospodarstvom in nazadnje soočanja nacionalnih gospodarstev (v prvi Jugoslaviji treh neformalnih, v drugi šestih formalnih), ki so se med sabo borili za čim ugodnejši položaj in prevlado. Jugoslavija je bila leta 1918 ustanovljena iz političnih razlogov in tudi propadla je zaradi političnih in mednacionalnih razlogov. Gospodarstvo nikoli ni moglo doživeti tisto stopnjo autonomije, ki bi omogočila, da bi ekonomski razlogi upravičili tudi politični smisel obstoja jugoslovanske države.

Ključne besede: gospodarstvo, Slovenija, Jugoslavija, politika, gospodarski položaj

ABSTRACT

HOW THE POLITICS AFFECTED SLOVENIA'S ECONOMIC POSITION IN YUGOSLAVIA

In the first as well as in the second Yugoslavia, politics had a decisive influence on Slovenia's economic position in Yugoslavia. This was a consequence, firstly, of the economic area which merged only partly compatible economies. Secondly, it was because the economic model, or better, economic models were created on the basis of ideological and political patterns which allowed politics to govern economy. Thirdly, it was a consequence of the confrontation of national economies (three informal economies in the first Yugoslavia and six formal economies in the second), which fought for the most favourable and predominant position. In 1918, Yugoslavia was established for political reasons and it also disintegrated for political reasons and inter-national relations. The economies failed to reach the degree of autonomy which would allow the economic reasons to justify the political sense of existence of the Yugoslav state.

Key words: economy, Slovenia, Yugoslavia, politics, economic position

* Dr., redni profesor, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, e-mail: bozo.repe@uni.lj.si

*"Slovenci so svojo vsakokratno državnost tako znotraj Jugoslavije kot s samostojno pričenjali z lastniškimi spremembami, socialnimi programi, dolžniškimi krizami in denarnimi reformami."*¹

V širšem smislu si delovanja gospodarstva brez politike ni mogoče zamisliti (razen morda v obdobju najbolj grobe prvotne akumulacije kapitala). V ožjem smislu naj bi bil optimalen model takšen, v katerem politika skrbi za ustrezne pogoje, gospodarstvo pa se razvija in tekmuje po tržnih zakonitostih. V socialno bolj obarvanih programih (npr. različne oblike keynesijanstva) je vloga države (politike) večja, v friedmanovskih, bolj liberalistično naravnanih (reaganizem, teacherizem) manjša. Združevanje obojega naj bi prinesla ne prav jasno definirana "tretja pot", nekaj vmesnega med socialdemokracijo in liberalizmom, če govorimo v političnem jeziku. Zagotovo je vloga politike, kot priča uvodni citat, najbolj poudarjena ob razpadanju in nastajanju novih držav (in s tem novih ekonomskih prostorov in pogojev gospodarjenja), v času velikih gospodarskih kriz² in v specifičnih korporativnih sistemih, kakršen je komunistični oz. socialistični (seveda tudi fašistični). Slovenija je izkusila vse troje in s tem tudi močno poudarjeno vlogo politike v gospodarstvu. Pri tem velja zlasti poudariti dejstvo, da ne prva in ne druga Jugoslavija nista nastali iz ekonomskih razlogov, ki bi dali trdno podlago za politične povezave (kot je to npr. v primeru Evropske gospodarske skupnosti, iz katere raste Evropska unija), pač pa je šlo v največji meri za politični projekt.

Z odnosom politika - gospodarstvo je povezana še ena dilema: kako opredeliti in kam uvrstiti pojem "nacionalno gospodarstvo." Je to politična ali gospodarska kategorija? Ali oboje? Kaj jo opredeljuje: finančne in druge institucije, denar, nacionalno zaokrožen gospodarski prostor, pretežno nacionalna lastnina ali predvsem izvodi politične moči, s katerimi se lahko regulirajo gospodarski tokovi? Dilema, ki jo je pred časom izrazil pokojni akademik Aleksander Bajt z besedami, da bo slovensko gospodarstvo po prehodu v kapitalizem sicer uspešno, le slovensko ne bo, na novo odpira vprašanje odnosa med politiko in gospodarstvom. Kje je v spremenjeni definiciji nacionalne suverenosti meja med nacionalnim (državnim) interesom in "čistim" gospodarskim interesom? Ali je ta meja sploh potrebna? Ali pa je neka vlada lahko zgolj "anacionalni" regulator ekonomske politike, ki ima za nalogo čim bolj uspešno prodajo bank, podjetij, infrastrukture, ne glede na to kdo kupuje in s kakšnimi nameni? (Ta proces je opazen v t.i. tranzicijskih državah, tudi v sodobnih slovenskih razmerah.) Odgovori na to niso ne enoznačni in ne enostavni.

Infrastrukturalna in druga ekonomska dediščina Avstro- Ogrske je za Slovenijo ob prehodu v Jugoslavijo pomenila prednost in ji omogočila boljši izhodiščni položaj v prevladujoči kmetijski Jugoslaviji.³ Čeprav ni bila narejena iz ljubezni do

¹ Neven Borak, Žarko Lazarević, Osnovne gospodarske silnice slovenskega dvajsetega stoletja, Prevrati in slovensko gospodarstvo v XX. stoletju 1918-1945-1991, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1996, str. 5 (dalje: Prevrati in slovensko gospodarstvo).

² Več o tem glej Neven Borak, Uvod v krize in gospodarske cikle. V: Gospodarske krize in Slovenci. Inštitut za novejšo zgodovino, Zveza ekonomistov Slovenije, Ljubljana, 1999 str. 9-25.

³ Žarko Lazarević: Slovensko gospodarstvo v prvi Jugoslaviji. Korak k industrijski družbi. Modrijan, Ljubljana 1997, str. 5. Glej tudi: Jasna Fischer, Slovenska gospodarska bilanca ob vstopu v prvo Jugoslavijo. V: Prevrati in slovensko gospodarstvo str. 13-21.

Slovencev, ampak nasprotno: vsaj za glavno železniško os: Dunaj - Trst lahko rečemo, da je bila zgrajena tudi iz političnih in nacionalnih velikonemških pobud, kot izraz širjenja nemškega vpliva in moči na jug, do Jadrana. Kontrola infrastrukture in v širšem smislu ekonomska kontrola vitalnih delov gospodarstva v slovenskem prostoru (npr. surovine, bančništvo) sta bili v izrazito politično-nacionalni funkciji. Pri tehtanju med ekonomsko učinkovitostjo in nacionalnim nemškim interesom je bilo zaželeno oboje, vendar je kaj lahko prevladalo zadnje, ne samo v času donavske monarhije, ampak tudi še kasneje. "Moji starejši nemški kolegi so bili izkušeni profesionalci. V medsebojnem občevanju so uporabljali izključno nemški jezik, saj jim je šla slovenščina trdo z jezika. Za široko mrežo komitentov in za banko je bila njihova odločilna prednost zgodovinsko poznavanje gospodarskih razmer, ki so jih suvereno obvladovali. Ker sem imel popoln dostop do kartoteke bančnih komitentov, sem se lahko kmalu prepričal, da na Slovenskem gospodujejo in imajo v svojih rokah pretežni del premoženja, proizvodnje in tržnega prometa ljudje tuje narodnosti; med njimi pretežno avstrijsko- nemškega", je za čas med obema vojnama zapisal Niko Kavčič, tedaj uslužbenec Kreditnega zavoda za trgovino in industrijo, nekdanje podružnice Creditanstalt.⁴

Od slovenskega narodnega gospodarstva, kakršnega si je ob koncu prve svetovne vojne zamislil Milko Brezigar, je ostalo bolj malo, tudi zaradi tega, ker so vitalni deli slovenskega ozemlja (Primorska in izhod na morje)⁵ ostali zunaj matice. Nacionalna pravica, da si slovenski narod "sam določa svojo gospodarsko ureditev in razvoj",⁶ je bila kratkotrajna, omejena na čas Države SHS. V kraljevini Jugoslaviji so sicer slovenski politiki na gospodarsko usmeritev lahko vplivali bistveno bolje kot prej v monarhiji, vendar so bili vzvodi politične moči, s katerimi so regulirali gospodarstvo, pretežno v srbskih rokah. Primerjalne prednosti razvitejšega dela države in predelovalne industrije, ugodne cene surovin in velik ter nezahteven trg (v primeru Slovenije), ter finančne premoči (v primeru Hrvaške) je srbska politika kompenzirala z neugodno menjavo denarja, fiskalno in kreditno politiko, centraliziranim pretokom proračunskega denarja za šolstvo, kulturo in druge potrebe, s katerim je v dvajsetih letih tudi nadzorovala omejeno samoupravo ljubljanske in mariborske oblasti.⁷ Politični posegi v sicer načeloma tržni ureditvi Kraljevine Jugoslavije so bili večji tudi pri nacionalizaciji, agrarni reformi, vprašanju lastnine manjšin, od posameznih panog pa zlasti na področju kmetijstva. V tridesetih letih, v času gospodarske krize, pa na Slovenskem lahko opazimo, kot piše Lazarevič: "katoliško in komunistično gospodarsko- socialno doktrino. Goreči zagovorniki obeh velikih gospodarsko-socialnih doktrin so terjali spremembo človeške narave, to je odpoved zasebnim gospodarskim koristim in pridobitniške

⁴ Niko Kavčič, Pot v osamosvojitve, samozaložba, Ljubljana 1996, str. 43

⁵ Milko Brezigar: Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva. V: Od kapitalizma do kapitalizma, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1977, str. 55-79.

⁶ Jurij Perovšek Slovenska osamosvojitve v letu 1918, Modrijan, Ljubljana 1998 (poglavje Slovenska gospodarska osamosvojitve v Državi SHS, str. 107-127). Glej tudi Jože Šorn: Slovensko gospodarstvo v poprevratnih letih 1919-1924, Cankarjeva založba, Ljubljana 1997.

⁷ Več o tem Mirko Stiplovšek: Slovenski parlamentarizem 1927-1929. Avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno- kulturni razvoj Slovenije ter za udejanjanje parlamentarizma. Znanstveni inštitut FF v Ljubljani, Ljubljana 2000. Glej tudi: Jurij Perovšek, Miroslav Stiplovšek: Volja po slovenski državnosti v letih 1918-1941. V: Od sanj do resničnosti, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2001, str. 95-119.

družbe v dobro družbe kot celote...Posameznik bi moral svoje interese podrediti višjim kolektivnim ciljem: razredu, stanu/korporaciji, narodu."⁸

Ta model v komunistični viziji se je uresničil po drugi svetovni vojni. Skoraj celi dve desetletji je bilo gospodarstvo pod neposrednim nadzorom politike in centralizirano, hkrati pa je bila vpeljana (sicer neučinkovita) politika forsiranega razvoja manj razvitih in s tem načrtnega izenačevanja med razvitimi in manj razvitimi deli države.⁹ To velja tako za revolucionarne ukrepe (agrarno reformo, nacionalizacijo) kot za industrializacijo, oziroma za model administrativnega vodenja gospodarstva v celoti¹⁰, v precejšni meri pa tudi za obdobje nove gospodarske politike (kot jo označuje Jože Prinčič), ki je značilna za začetek petdesetih let, v resnici pa kot model traja tja do začetka šestdesetih oziroma celo do sredine šestdesetih let.¹¹ Po drugi strani pa je komunistični gospodarski model v lastniškem smislu vzpostavil najbolj čisto nacionalno gospodarstvo v vsej slovenski zgodovini, celo več: z vzpostavitvijo ekonomske osnove v zamejstvu, je poskrbel tudi za lažje preživetje slovenskih manjšin v Italiji in v Avstriji.

Slovenski politiki so imeli pomemben vpliv pri kreiranju jugoslovanske gospodarske politike, od gospodarsko najmočnejših Borisa Kidriča in Borisa Kraigherja prek Janka Smoleta do vrste manj "težkih" zveznih kadrov na pomembnih položajih (Sergej Kraigher, Janez Zemljarič, Štefan Korošec, Živko Pregl...). Na Slovenijo so od konca šestdesetih let dalje pogosto leteli očitki, da si je z "liberalističnim" modelom tržnega gospodarstva ob družbeni lastnini gospodarsko ureditev Jugoslavije ukrojila po svoji meri.¹² Ta model naj ne bi bil primeren za nerazvite dele Jugoslavije, kar naj bi Sloveniji že v osnovi dajalo veliko prednost, ki da je še podkrepljena s položajem na jugoslovanskem trgu (poceni surovine, velik, nezahteven trg) in usmerjanjem finančnih tokov z juga na sever (k čemur naj bi zlasti prispevala naraščajoča inflacija, ki je bila v korist razvitih). Pri tem se običajno spregleda obraten proces, ki ga je več kot dve desetletji omogočala centralizirana jugoslovanska ekonomska politika na vseh področjih, vključno z investicijami, in ki ga vplivni slovenski politiki v jugoslovanskem vrhu bodisi niso želeli bodisi niso mogli preusmeriti. Od sedemdesetih let dalje je, kot ugotavlja Neven Borak v svoji (zgodovinarski) doktorski disertaciji, klasični centralizem nadomestila mreža samoupravnih sporazumov in družbenih dogovorov, s katerimi je država obvladovala gospodarski prostor, čeprav je pri tem še obdržala tudi del instrumentov klasičnega državnega intervencionizma. Trg in tržna merila je vedno obravnavala kot obrobne in dopolnilne vzvode gospodarskega delovanja, ne pa kot temeljne.¹³ Ob zveznem proračunu in skladu za nerazvite je nastal tudi obsežen mehanizem tako imenovanih posebnih računov, ki so pomenili zunajproračunsko financiranje na ravni federacije

⁸ Žarko Lazarević: Videnji ekonomske svobode posameznika med veliko gospodarsko krizo tridesetih let. V: *Gospodarske krize in Slovenci*, str. 99.

⁹ Jože Prinčič: *Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji*, Modrijan, Ljubljana 1997, str. 26-28.

¹⁰ Več o tem: Jože Prinčič: *Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije 1845-1963*. Dolenjska založba, Novo mesto, 1994 in Zdenko Čepič: *Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji 1945-1948* Založba Obzorja, Maribor 1995.

¹¹ Jože Prinčič: *V začaranem krogu. Slovensko gospodarstvo od nove ekonomske politike do velike reforme 1955-1970*. Cankarjeva založba, Ljubljana 1999.

¹² Prinčič: *V začaranem krogu* in Božo Repe: "Liberalizem" v Sloveniji. Borec, Ljubljana 1992.

¹³ Neven Borak: *Gospodarski vzroki razpada Jugoslavije: ekonomsko zgodovinska razlaga*. Doktorska disertacija. Oddelek za zgodovino FF v Ljubljani, Ljubljana 2001 (dalje: Borak, *Gospodarski vzroki razpada Jugoslavije*).

(podobno kot v sedanjih razmerah dela država z raznimi skladi). Ti so s skupnim obsegom sredstev celo presegali velikost zveznega proračuna in so omogočali vodenje intervencionistične in prerazdelitvene politike, pri čemer je bila

Slovenija med fiskalno najbolj obremenjenimi republikami. Vir prerazdeljevanja je bila tudi Narodna banka Jugoslavije, ki je dobila vrsto kompetenc, kakršne taki instituciji ne pripadajo. Bila je vpeta v celo vrsto finančnih operacij, npr. izvajanje financiranja prioriternih dejavnosti oziroma selektivnega kreditiranja, določenega z zveznimi plani in z zvezno ekonomsko politiko.

V nasprotju s Kraljevino Jugoslavijo, kjer so bile razprave o ekonomskem sistemu omejene predvsem na tri subjekte (Srbe, Hrvate in Slovence) in največ v funkciji razprav o centralizmu in njegovemu nasprotovanju, pa je druga jugoslovanska država prek zbora republik in pokrajin zvezne skupščine in z neposrednim dogovarjanjem federalnih enot, ustvarila prostor za oblikovanje in uveljavljanje različnih gospodarskih in političnih interesov in stališč, ki so se usklajevali v kompliciranem institucionalnem okolju in z zamudnimi postopki. V teh razpravah so sodelovale vse republike in pokrajine in vse etnične skupine.¹⁴

S tiho opustitvijo gospodarske reforme leta 1971 so se v Jugoslaviji za petnajst let nehala prizadevanja, da bi vpeljali tržni sistem. V drugi polovici sedemdesetih let in v začetku osemdesetih se je uveljavil avtarkični razvojni model, ki je za svoj obstoj potreboval prisilno (politično) koncentracijo sredstev in zadolževanje v tujini. Za to obdobje sta bili značilni razvojna negibnost in težnja po (ponovni) industrializaciji.

Ustavna (pre)razporeditev gospodarskih funkcij federacije in republik (fiskalna decentralizacija, oblikovanje skupne politike prek zbora republik in pokrajin v zvezni skupščini, neposredno dogovarjanje med federalnimi enotami) je omogočila oblikovanje in uveljavljanje različnih gospodarskih in političnih interesov. Ti so se usklajevali v kompliciranem institucionalnem sistemu, za katerega so bili značilni dolgotrajni postopki, ki so povzročali številne konfliktne situacije. Ko način dogovarjanja ni več deloval, se je federalni vrh začel zatekati k vedno hujšemu administriranju.

Edini resnični oziroma najmočnejši povezovalni element med republikami je bila trgovina, bistveno manj pa podjetja, saj jih je največ delovalo na območjih republik in pokrajin, kjer so bila ustanovljena. Število podjetij, ki so jih subjekti iz ene republike ustanavljali v drugih republikah, je bilo neznamerno.

Tudi denarna in finančna ureditev nista krepili neposrednih finančnih tokov med republikami in pokrajinama. Samo dve banki, ena slovenska in ena srbska, sta imeli svoje temeljne banke po celi Jugoslaviji. Fiskalna ureditev je bila decentralizirana, federacija pa se je delno financirala s prispevki republik in pokrajin. Edini zvezni sklad je bil namenjen kreditiranju razvoja manj razvitih. Toda ob zveznem proračunu in skladu za nerazvite je v praksi nastal obsežen sistem posebnih računov, ki so jih uporabljali za neproračunsko financiranje na ravni federacije. Ta sistem je s skupnim obsegom sredstev celo presegal velikost zveznega proračuna. Omogočal je vodenje prerazdelitvene politike, za katero po ustavni ureditvi in zakonodaji ni bilo prostora v zveznem proračunu. Med fiskalno

¹⁴ Prav tam.

najbolj obremenjenimi republikami sta bili Slovenija in ožja Srbija, čisti prejemnici sredstev sta bili Črna gora in Kosovo.

Jugoslavija je v zadnjem obdobju svojega delovanja potrebovala veliko prisilnih pretokov sredstev, ki so potekali prek omenjenih institucij, to je NBJ, zveznega proračuna, neproračunskih skladov in sklada za spodbujanje razvoja manj razvitih.

Mobilnost delovne sile (notranji pretok) je bila enostranska, potekala je od manj razvitih k bolj razvitim, a bila je večja od mobilnosti kapitala.¹⁵

Poleg neuspešnega gospodarskega sistema so bile ključni vzrok za ekonomske težave Jugoslavije neobvladljivo velike razlike v razvoju, za katere pa je rešitev videl vsak po svoje. Slovenija in razvitejši del Jugoslavije nista zmogla igrati "lokomotive", ki bi jugoslovansko gospodarstvo potegnila iz krize (po vzoru italijanskega severa), ker se je ekonomska politika v Beogradu ravnala po večinskem manj razvitem ali nerazvitem "jugu". Nerazviti deli so ključni problem videli v "konfliktu interesov med tistimi, ki imajo surovine, in tistimi, ki proizvajajo izdelke".¹⁶ Ko je sredi osemdesetih let Dijana Plestina v vseh republikah intervjuvala več kot osemdeset vplivnih ekonomistov, sociologov, politologov in politikov, med njimi tudi najbolj odgovorne za regionalni razvoj, je bil odgovor vseh približno enak: "Vsaka republika je sama odgovorna za svoj razvoj in, razumljivo, stvari vidi drugače /.../ Ekonomski interes se ujema s političnim interesom vsake republike /.../ Kar je morda dobro za Slovenijo, ni dobro za Črno goro /.../ Treba je uskladiti interese /.../"¹⁷

Različnost interesov pa je bila nepremostljiva: za manj razviti del je bila rešitev v solidarnosti, državni prerazdelitvi denarja prek sklada za nerazvite in drugih skladov, interventnih oblikah brezplačne pomoči v kriznih situacijah, odpisu posojil in davkov, vzdrževanju t. i. družbene nadgradnje (šolstva, sociale, uprave) s sredstvi zveznega proračuna in posameznih republik, v administrativnem usklajevanju cen. Za Slovenijo in Hrvaško je bila rešitev v upoštevanju tržnih zakonitosti, vključno s prostim oblikovanjem cen in pravico vlaganja po ekonomskih in ne političnih kriterijih. Te zahteve so bile v osemdesetih letih delno upoštevane s tem, da so lahko republike del sredstev, ki so jih bile dolžne dati skladu za nerazvite, uporabile v obliki neposrednih investicij, vendar je bila realizacija majhna, ker razmere za investiranje v nerazvitih delih niso bile ugodne. Obenem so iz nerazvitih delov na osnovi političnih dogovorov v Beogradu prihajale zahteve po gradnji konkretnih infrastrukturnih objektov (šol, zdravstvenih in kulturnih domov), ki naj bi jih financirale razvite republike, čemur se je slovenska vlada uprla.

Vse vlade v osemdesetih letih, vključno z zadnjo pod premierjem Markovićem, so razlike skušale omiliti, a so na koncu popustile pod političnim pritiskom nerazvitih (tudi pod socialnimi pritiski celotne države). Vlade so v najprej skušale krizo reševati z zadolževanjem (še posebej med predsednikovanjem Veselina Đuranovića v letih 1977-1982), ki je v celoti presegló dvajset milijard dolarjev. V letih 1981-1982 Jugoslavija prvič ni mogla odplačati zapadlega dolga v višini 5,5 milijarde dolarjev. Sledila je socializacija dolgov (odločitev zvezne skupščine julija

¹⁵ Borak, *Gospodarski vzroki razpada Jugoslavije*.

¹⁶ Dijana Maria Plestina, *Politics and inequality: a study of regional disparities in Yugoslavia*. Doktorska disertacija, University of California, Berkeley 1987.

¹⁷ Prav tam.

1983) in poskus reševanja z uporabo tečajne in obrestne politike ter politike zategovanja pasu (med predsednikovanjem Milke Planinc v letih 1982-1986). Zvezna vlada pod vodstvom Branka Mikulića (1986-1988) je dva domača stabilizacijska programa, ki sta temeljila na programirani inflaciji (prvi je bil uveden junija 1986, drugi pa novembra 1987) opustila (prvega marca 1987, drugega pa maja 1988). Po kolektivnem odstopu zvezne vlade Branka Mikulića 30. decembra 1988 - prvem v zgodovini socialistične Jugoslavije - in nastopu novega premierja Anteja Markovića marca 1989 je stekel resnejši poskus gospodarske reforme.¹⁸ Program bi moral zagotoviti kar najpopolnejše funkcioniranje trga blaga, kapitala in dela, za kar pa bi bilo treba izvesti tudi politične reforme in vzpostaviti pravno državo (med drugim razdelitev oblasti na zakonodajno, izvršno in sodno). Reforma naj bi zagotovila enakopravnost vseh oblik lastnine, opredelila naslovnika lastnine in omogočila transformacijo ene oblike lastnine v drugo. Osnovne smernice za vodenje ekonomske politike so bile: realizacija sistemskih sprememb, vzpostavitev institucij, mehanizmov in infrastrukture novega gospodarskega sistema, ustvarjanje možnosti za vodenje makroekonomske politike, transformacija družbene lastnine v družbeni kapital ob rekapitalizaciji, zamenjava dotedanega sistema delitve s sistemom, v katerem bo osnovni poslovni rezultat dobiček in bo cena dela dosežena po poti kolektivnih pogodb, reforma države in ustvarjanje pogojev za njeno funkcioniranje. S temi ukrepi naj bi prešla v sistem "moderne socializma". Pri vodenju makroekonomske politike je bila za Markovića ključna že omenjena delitev pristojnosti med monetarno in fiskalno politiko ter ureditev področja ekonomskih odnosov s tujino. Zato bi morali hitro doseči samostojnost NBJ in njenega guvernerja v vodenju monetarne politike, enoten davčni sistem in osnove davčne politike na ravni federacije ter ločitev pristojnosti skupščine in zveznega IS.

Že od začetka leta 1989 pa zaradi političnih razlogov jugoslovanski trg ni več deloval kot celota, zato je imela reforma malo možnosti za uspeh. Glavni razlog je bila srbska gospodarska vojna proti Sloveniji, ki se je začela po zborovanju v Cankarjevem domu februarja 1989, in se potem še stopnjevala po sprejetju ustavnih amandmajev k slovenski ustavi v septembru, ter po pozivu RK SZDL Srbije k bojkotu Slovenije 1. decembra 1989 (bojkot so podprli tudi predsednik srbskega predsedstva Slobodan Milošević, srbska skupščina in GZ). Po anketi GZS je 229 srbskih podjetij prekinilo odnose s slovenskimi podjetji, zlasti je bil prizadet izvoz tekstila, pohištva, bele tehnike, električnih aparatov, kozmetike in izdelkov živilske industrije.¹⁹

Marković ni imel moči, da bi preprečil prevlado politike v gospodarstvu, kar je njegovo reformo pokopalo, čeprav so bili za propad krivi tudi gospodarski razlogi. Raven družbenega proizvoda Jugoslavije je bila pod 3000 dolarji na prebivalca, velik del družbenega proizvoda pa je šel za odplačevanje obresti od dolgov in glavnice; ni bilo dovolj akumulacije (to bi lahko pridobili le s tujimi vlaganji). Reforma je oteževala tudi gospodarska struktura, ki je imela velik presežek zaposlenih, nizko produktivnost in je bila zasnovana v glavnem na velikih nefleksibilnih

¹⁸ Program ekonomske reforme i mere za njegovu realizaciju u 1990 godini. Ekonomska reforma i njeni zakoni, SIV, Sekretariat za informacije, Bg. 1990, str. 5-44.

¹⁹ Arhiv vlade RS. Ocena posledic, informacija o dosedanjih aktivnostih in predlog nadaljnjih ukrepov o prekinitvi slovenskih odnosov med srbskimi in slovenskimi podjetji, IS SRS, IO GZS, 23. 1. 1990.

podjetjih, ki niso bila zmožna učinkovito spremljati sprememb na svetovnem trgu. Trgovina je bila povsem neprilagojena tržnim osnovam gospodarjenja. Jasno je bilo, da bo treba nujno likvidirati številna podjetja, kar bo za sabo potegnilo povečevanje nezaposlenosti in s tem velike socialne pretrese.²⁰

Med politične ovire, ki so bile ključne, pa lahko štejemo dejstvo, da je Jugoslavija obvladovala ideološko zadržta politična nomenklatura, miselno in eksistenčno vezana na socializem enopartijskega tipa, ki je odločilno vplivala tudi na gospodarstvo in ni želela reform. Poleg tega so bila nacionalna nasprotja že tako zaostrena, da je država kot celota funkcionirala samo še navzven.

Jugoslavija je bila leta 1918 ustanovljena iz političnih razlogov in tudi propadla je zaradi političnih in mednacionalnih razlogov. Gospodarstvo nikoli ni moglo doživeti tisto stopnjo avtonomije, ki bi omogočila, da bi ekonomski razlogi upravičili tudi politični smisel obstoja jugoslovanske države.

Slovenija kot samostojna država trenutno lahko (še) odloča o stopnji vpletenosti politike v gospodarstvo. Ta je ob nastanku nove države sicer spremenila formo in nosilce, v svojem bistvu pa ni bila nič manjša, kot v času socialistične Jugoslavije. Res pa se boj za vzvode ekonomske moči, ki so se začeli s privatizacijo in denacionalizacijo, bliža koncu in s tem izginjajo tudi razlogi za državno (politično) kontrolo nad gospodarstvom. Vpletanje politike v gospodarstvo z nacionalnega (narodnogospodarskega vidika), pa bi do določene mere, dokler je to še mogoče, moralo ostati, saj, kot kaže zgodovina, z izginjanjem ekonomske substance začne postopoma izginjati tudi nacionalna.

Božo Repe

HOW THE POLITICS AFFECTED SLOVENIA'S ECONOMIC POSITION IN YUGOSLAVIA

S u m m a r y

In the first as well as in the second Yugoslavia, politics had a decisive influence on Slovenia's economic position in Yugoslavia. This was a consequence, firstly, of the economic area which was created artificially in both Yugoslavia's, merging the economies which were only partly compatible (contrary to strong industrial countries, where one common economic area emerged along with the formation of a national state). The Yugoslav economic area was very diverse (e.g. development disparities between Kosovo and Slovenia before the break-up were 1 : 7) and could not have remained one area only by means of economic instruments (similar problem may be encountered by the European Union in the event of a large-scale and rapid enlargement).

Secondly, it was because the economic model, or better, economic models were created on the basis of ideological and political patterns which allowed politics to govern economy (this was the case notably in the second Yugoslavia, although attempts existed in the first one as well)

Thirdly, it was a consequence of the confrontation of national economies (three informal economies in the first Yugoslavia and six formal economies in the second), which fought for the most favourable and predominant position.

In 1918, Yugoslavia was established for political reasons and it also disintegrated for political reasons and inter-national relations. The economies failed to reach the degree of autonomy which would allow the economic reasons to justify the political sense of existence of the Yugoslav state.

²⁰ Arhiv vlade RS. Ekspozice predsednika SIS Ante Markovića u povodu razmatranja programa ekonomske reforme i mjera za njegovu realizaciju u 1990 godini na zajedničkoj sjednici Saveznog vijeća i Vijeća republika i pokrajina Skupštine SFRJ, 18. 12. 1989.

Slovenia as an independent state may at present (still) determine the degree of its involvement of politics in the economy. Although upon the emergence of a new state it changed its form and policy-makers, it is - in its essence - not any less intense than at times of the socialist Yugoslavia. But the fight for the levers of economic power, which started with privatisation and denationalisation, is, in fact, coming to an end and with it also the reasons for state (political) control of the economy. However, the involvement of politics in the economy from the national (national-economic) aspect could, to a certain extent and as long as it is possible, remain in place, as it has been proven in history that by disappearing of economic substance also national substance gradually starts to wane.